

KISHONTHY ZSOLT

Bela Duranci: Önéletrajz Kondor Bélával

Naplójegyzetek 1962–2008

„Üldögéltünk, cigarettáztunk és néztük a töltést. Merthogy a Duna nem látszik. Párizsról beszélgettünk, a nagy csarnokokról, meg általában a piacról, mint a legkülönfélébb népség találkozóhelyéről. Aztán visszapergettük, mi minden történt azóta, hogy azon a bizonyos augusztusi vasárnapon itt vendégeskedtünk a mi kövér Sztoján Vujicsicsunknál. Azt mondja Kondor:

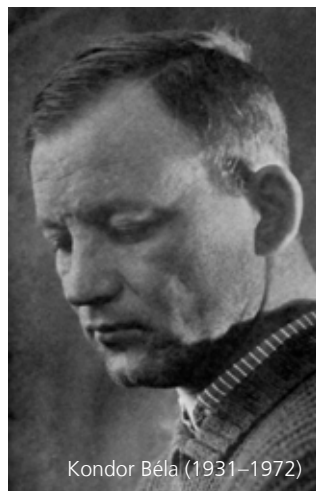
– Tudtam én már akkor, hogy nem fogsz te kisseprővel a középkori templomromok közt guggolni, hála Pap Gábornak és Nagy Istvánnak. Nélkülük nem is jöttél volna a Bécsi utcába. Most megint a búskomor festő hozott össze bennünket itt.

És megtárgyaltuk a pályamódosításom utáni mérföldköveket, első pesti tartózkodásomtól kezdve máig. Abban hamar egyetértettünk, hogy Németh Lajosnak jelentős szerepe volt az egészben. Én még hozzátettem:

– No meg a tartalmas beszélgetéseknek a Bécsi utcai műteremben...

– ...ami külön fog tetszeni Lajosnak. Most meg Solymár a soros, ami a vajdasági magyarok képtárát illeti – szögezte le Kondor.

Egy szó, mint száz, megállapítottuk, hogy a Kondor-műterem volt a szakmai sorsfordítóm kiindulópontja, és nem a román kori szobrászat. Nem állt szándékunkban kétségbe vonni a középkori kreativitás kihívó titkait, se lebecsülni a román kor kőfaragóit és építészeit, inkább csak azt hangsúlyoztuk, hogy semmi kedvünk időhatárok közé szorított szakterületen dolgozni, legyen az középkori vagy modern művészet.”

Kondor Béla (1931–1972)

A MissionArt Galéria és a Miskolci Galéria Városi Művészeti Múzeum közös kiadásában 2013-ban jelent meg a vajdasági Szabadkán élő Duranci Béla sajátos önéletrajza. A kötet a szerző naplójának azon részleteit tartalmazza, amelyek szorosabban vagy lazábban kapcsolódnak az egyik legnagyobb barátához, az 1962-ben megismert Kondor Bélához. Az olvasó – talán most először – betekintést nyerhet a 20. század egyik legjelentősebb, de megítélését, művészettörténeti elhelyezését tekintve talán legellentmondásosabb magyar művészenek életébe, hétköznapjaiba. Színes és plasztikus képet kapunk a 60-as és az azt követő évtizedek művészeti életéről egy „külföldi” nézőpontjából. A Szabadkán élő, Kondorral egy évben, 1931-ben született művészettörténész, bár szerbhorvát nyelven publikál, de sajátjaként beszéli a magyart is. Bordás Győző így ír egy helyütt erről a Délvidéken már sok évtizede egyszemélyes intézménynek számító „keverék” emberről:

„A felfedezésen és leírásán túl van Bela Durancinak még egy – mondjuk így, idézőjelben – »műfaja«: *a szóbeli közlés, a beszéd. Felénk talán senki sem tud olyan elevenen, érdekesen, ugyanakkor olyan tárgyat ismerő alaposággal beszélni képről, szoborról, épületről, mint ő. Kiállításmegnyitói élményszámba menőek voltak. [...] És mindezt valami elementáris könnyedséggel teszi, de azon a csak rá jellemző szerb–bunyevác–magyar keveréknyelven, de mindig egészen pontosan megmagyarázva, ő mit és hogyan lát. Szemünket is rányitva közben.*”

Bela Duranci (a határon innenieknek csak Duranci Béla) gyermekkorától vezet naplóját. A kötet első jegyzetei 1943-ból valók, de csak mint előzmények, hogy jelezzék a helyet, a körülményeket, hogy

honnan indul ez a kalandos élet. Az utólagosan rögzített élmények, feljegyzések egy különleges, privát, de mégis egyetemes érvényű képet rajzolnak ki a 20. század második felének közép-európai történetéről. Szándékosan nem történelmet írok, mert ezeknek a történeteknek a sora egy olyan világot tár elénk, amelynek főszereplője és krónikása határozottan szubjektív szempontból szemléli környezetét, a szereplőket, az eseményeket. A történelem maga már sosem élményszerű, mert már csak sűrítmény, kivonat, melyből elpárolgott a benne élő ember mindennapi létének érzelmi, érzéki valósága. Duranci naplójegyzetei ezzel szemben az élet legapróbb és legnagyobb dolgait teszik egymás mellé, a kisiskolás gyermek első szerelmétől az égen vonuló négymotoros Liberator bombázók nyomasztó dübörgéséig.

A bevezető és az előzmények után következnek azok az évek, amelyek mintegy előzményként és okozatként szolgáltak e kötet létrejöttéhez. 1962-t írunk, ekkor indul a könyv címadójával való ismeretség egy sor véletlenül keresztül: „1962-ben olyan egyedülálló kaland vette kezdetét, amely sok tekintetben megváltoztatja majd tájékozódásomat és kijelöli szakmai érdeklődésemet is. Ez a páratlan időszak egy felejthetetlen évtizedig tartott, 1962 augusztusától 1972 decemberéig. Ezután ennek légkörében jön majd két igen tartalmas évtized 1991 szeptemberéig, amikor is az elkövetkező évek elsüllyednek és a továbbiakban ott úsztak a miskolci galériákkal való tartalmi barátkozáson át. Az új kollégákat szinte örökölni hagyták rám a korábbi, felejthetetlen barátok. Egészen ezekig a napjainkban készült feljegyzésekig. Ám menjünk sorjában.”

A fent említett évtized 1962–1972 között a Kondor Bélával született barátság és intenzív kapcsolat tíz éve. Kondor 1972-ben meghal, ezután egy majd' két évtizedes időszak következik, amelyben ritkulnak a magyarországi látogatások. A kilencvenes évek hoznak újabb fordulatot Bela Duranci életében. Ahogy írja, Miskolcot mintegy örökül kapta, hogy eztán újra intenzívebb kapcsolatot ápoljon a határon innen élőkkel, föl egészen az északi tájakig.

Miskolcon ebben az időben állandó Kondor-tárlat látható (már a 80-as évek elejétől a Városi Képtár épületében), az országban egyedülálló módon. A város a grafikai művésztelep jóvoltából sokszor látta vendégül Kondort és grafikus barátait, sok litográfia és rézkarc született a művésztelep grafikai műhelyében, ezért Kondort mint „hazai” művészt kezelte a városi közélet. Jól működő grafikai prégépek, helyi barátságok, állandó kocsmák, állandó helyi orvosprofesszor – aki egyben fontos vásárlója is műveinek – adták a horgonypontokat. A város tehát elevenen tartotta Kondor emléket, helyi működését, az „ő jóvoltából” került Duranci Miskolcra 1991-ben egy Kondor-konferenciára történt meghívás révén. A konferencián ott volt a közös barát, az egykori triumvirátus harmadik tagja, Németh Lajos művészettörténész

professzor, aki Kondor monográfusa, életművének legjobb ismerője.

E sorok írója egy Miskolci Galériában rendezett konferencián ismerte meg a nemrég megjelent könyv szerzőjét, Duranci Bélát, hogy aztán ez a találkozás egy hosszán tartó barátságban folytatódjon. Abban az időben Béla sokat járt Miskolcra, mi Jurecskó Lacival mint miskolci küldöttek vagy mint a MissionArt galériásai sokat jártunk Szabadkára és Újvidékre. Mindig találtunk erre alkalmat, s megint bebizonyosodott, hogy a „népek” és a kultúrák közötti barátság és minden más szakmai együttműködés, közös programok létrejötte a személyes kapcsolatokon múlik, de legalábbis azzal kezdődik. Béla legtöbbször Szava Szytepanovval (a volt focistával és mostani galériással) együtt hozta Miskolcra a vajdasági szerb és magyar kiállításokat, mi pedig vittük a mieinket hozzájuk. A meglehetősen hosszúra nyúló estéken, akár a miskolci művésztelep udvarán ültünk a tűz körül, akár egy újvidéki étterem teraszán tanyáztunk tamburaszó és a Dunába roskadt, lebombázott hidak mellett, Béla vitte a prímet. Ahogy Bordás Győző fogalmazza a fenti idézetben, volt neki egy „saját műfaja”, a szóbeli közlés. Ezalatt azonban nem köznapi beszédet kell érteni. Duranci (korábban leginkább konyak, majd később már inkább vörösbor társaságában) képes

volt órákig folytatni ezt a „szóbeli közlést”, amely az előadás, a mesélés és a tudományos értekezés valamiféle fura keveréke volt. Sokszor megcsodálhattuk az amúgy Délvidéken legendaként ismert tulajdonosságát, hogy pontosan emlékszik minden általa elmesélt esemény idejére, évre, hónapra, napra, és gyakran órára is. Akár öt, huszonöt vagy százhuszonöt évvel azelőtt történt az a dolog. Többször próbáltuk szaván fogni: felírtuk egy papírra az eseményt és az általa mondott dátumot, majd később utánanéztünk, de sohasem sikerült rácafolni a mondókájára. Teljesítményére jellemző a két évvel ezelőtti szabadkai látogatásunkkor készített interjú. Hárman ültünk vele szemben a Likovni Susret gyönyörű épületében, a Raichle palotában, hárman kérdeztük, ő pedig válaszolt. Két pohár vörösbor mellett, négy órán keresztül(!), mi váltottuk egymást, ő pedig fel sem állva, szünet nélkül emlékezett és mesélt. Persze akkor még csak 81 éves volt.

De térjünk vissza a tárgyalt könyvhöz, ehhez a napló-önéletrajzhoz, melyre talán az a legjellemzőbb, hogy a kötet szövegét, ugyanúgy, mint írójának életét, keresztül-kasul átszövik egyfajta láthatatlan, de mégis jól érzékelhető, a fontosabb eseményeket összekötő szálak. E szálak a térbeli és időbeli dimenzióknak azokat a kitüntetett pontjait kötik össze – néha hálószerűen, máskor látszólag esetlegesen, szerkezetileg lazán –, amelyek Duranci Béla életéhez vagy emlékezetéhez kötődnek. Ha egy megfelelő kifejezést keresnénk a történetekben zajló események és a bennük szereplő személyek kapcsolati hálójának érzékeltetésére, talán a szinkronitás lenne a legjobb szó. Duranci életének színterei más, a múltban lezajlott események helyszínei is, amelyeket egy függőleges időtengely fűz

Kishonthy Zsolt a szerzővel

össze úgy, hogy a tengely különböző (idő) pontjain lévő történések az emlékező elbeszélése által kapcsolatba kerülnek egymással. Ugyanígy azok az időpontok (a naptár napjai), amelyek Béla életében és emlékezetében kitüntetett szerepet játszanak, szintén események jelzőpontjai egy másik, már térbeli tengelyen, amikor egy adott napon, de más-más helyszínen zajló történések fűződnek fel erre a láthatatlan szálra. Folyamatosan történnek a dolgok a térben és az időben, és Béla emlékezete e dolgokat sorba és rendszerbe rakja. A téridő négydimenziós szerkezetében bizonyos ismétlődések is előfordulnak. Nagyon jellemző, hogy a kötetben a leggyakrabban előforduló szavak az *ugyanakkor, ugyanitt, ugyanerről, ugyanezt, ugyanebben az időben* és hasonló kifejezések, amelyek mind valamiféle egyezésre, ismétlődésre, hasonlóságra, szinkronitásra utalnak. Az emlékezést, az egy helyen, de más időben, és az egy időben, de más helyszínen zajló eseményeket történetté, majd leírva közös emlékezetté rendezi. E kötet egyik legnagyobb erénye és egyben varázsa, hogy a személyes emlékek sora folyamatosan egybefonódik, így szinkronba, az emlékező révén pedig kölcsönhatásba kerül a történelem nagyobb léptékű eseményeinek láncolatával.

A naplórészletek három fő szereplője maga az író, valamint Kondor Béla és a közös barát, Németh Lajos művészettörténész. A folyamatosan lejegyzett emlékek közös életük, találkozásaik olyan apró vagy aprónak tűnő momentumait idézik föl és teszik maradandóvá, amelyek e nélkül eltűntek volna a személyes emlékezet süllyesztőjében. A művészet hozta és kötötte össze hármójukat, és ahogy olvassuk majd e könyv sorait és oldalait, úgy válnak az emlékek építőkövekké, a történetek történelemmé, miközben a művészet jelen idejű eseményei pedig a művészet történetévé sűrűsödnek.

Bela Duranci: *Önéletrajz Kondor Bélával. Naplójegyzetek 1962–2008* (fordította: Náray Éva és Szilágyi Károly). MissionArt Galéria – Miskolci Galéria Városi Művészeti Múzeum Nkft., Miskolc, 2013.

Kondor Béla a Bécsi utcai műtermében
(MTI fotó, Molnár Edit)

Bela Duranci: Autobiography with Béla Kondor Diary Entries 1962–2008

Béla Kondor (1931–1972) was a Hungarian painter, graphic artist and poet. The present review appraises the autobiography of art historian Bela Duranci (b. 1931) from Szabadka, Vojvodina, with its focus on the story of his friendship over two decades, lasting from 1962 till the end of the artist's life, with Béla Kondor. The reviewer *Zsolt Kishonthy* emphasises that it is the first time readers may get an inside view of the everyday life of one of the greatest Hungarian artists in the 20th century, whose assessment and placement in art history are,

however, most seriously discordant. At the same time, he calls attention to the colourful images and vivid view in this volume of the artistic milieu in Hungary in the 60s and the following decades from the stand-point of a “foreigner”, who adhered, besides Serbo-Croatian, to the Hungarian language and culture as to his own. The Hungarian translation of the book was published jointly by Mission Art Galéria (Mission Art Gallery) and Miskolci Galéria Városi Művészeti Múzeum (Miskolc Gallery, Municipal Art Museum) in 2013.

